

**Na szlaku wspólnego dziedzictwa
Młyny papiernicze w Dusznikach-Zdroju i Velkých Losinách**

Pod red. / Redakce / Editors
Macieja Szymczyka

Wydawca / Vydavatel / Published
Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej
NOVUM Sp. z o.o.

Teksty / Texty / Texts
Maciej Szymczyk,
archiwum Ruční Papírny Velké Losiny

Współpraca redakcyjna / Redakční spolupráce / Editorial cooperation
Petr Fouček, Marta Nowicka, Krzysztof Jankowski

Tłumaczenia / Překlad / Translation
Henryk Luchowski, ...

Autorzy zdjęć / Autoři fotografií / Photographers
Petr Fouček, Marcin Hubicki, Krzysztof Jankowski,
Tomasz Szewczyk, Maciej Szymczyk,
archiwum Muzeum Papiernictwa

Skład i druk / Sazba a tisk / Desktop publishing and printing
Wydawnictwo ZET Wrocław

ISBN 978-83-944881-9-2

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Projekt współfinansowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej
Projekt spolufinancovaný Ministerstvem zahraničí Polské republiky
Project co-financed by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP

Publikace vyjadřuje pouze názory autora a nesmí být ztotožňována s oficiálním stanoviskem Ministerstva zahraničí PR
This publication reflects only the opinions of its author and may not be interpreted as an official opinion of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland

**Muzeum Papiernictwa
w Dusznikach-Zdroju**

Evropské sdružení pro územní spolupráci
Europejské Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej

Ruční papírna Velké Losiny

Velké Losiny ležící severně od města Šumperka v malebném údolí řeky Desné jsou jedním z nejnavštěvovanějších míst jesenického podhůří. Jsou známé nejen svou bohatou a zajímavou historií, staletou lázeňskou tradicí, ale i řadou cenných kulturních památek. Zcela právem k nim náleží také velkolosinská ruční papírna, jež byla na zdejším panství moravského rodu pánů ze Žerotína založena na sklonku 16. století.

Papírenskou manufakturu dal vybudovat v místech bývalého obilního mlýna Jan mladší ze Žerotína. Podle svědectví pramenů zahájila papírna výrobu jako jeden z podniků rozvíjejícího se vrchnostenského hospodářství někdy v rozmezí let 1591 – 1596. Zcela poprvé pak existenci papírny připomíná její dosud nejstarší známá průsvitka z roku 1596 v podobě žerotínského erbu – lva s korunkou stojícího na třech pahorcích. Od svého vzniku byl podnik až do 2. poloviny 18. století spjat s osudy velkolosinského dominia a jeho žerotínských držitelů.

Během staletí se v držení papírny vystřídala celá řada papírnických rodin a mistrů. Již v roce 1603 Jan mladší ze Žerotína podnik emfyteuticky odprodal prvnímu známému papírníkovi Ondřeji Klugovi. Po celé 17. a 18. století zásobovala papírna produkcí zejména psacích, konceptních papírů a lepenky své nejbližší okolí. Některým papírníkům se zde příliš nedařilo. Do historie papírny zasáhly i zdejší nechvalně známé čarodějnické inkviziční procesy poslední čtvrtiny 17. století, když se v roce 1680 jednou z jejich prvních obětí stala i manželka losinského papírníka Barbora Göttlicherová. Roku 1729 byl žerotínskou vrchností do papírny pořízen převratný vynález – holandr k přípravě papíroviny, patrně jako první zařízení tohoto druhu na Moravě. I přes snahu žerotínských majitelů zdokonalovat a modernizovat výrobní postupy se zdejšími papírníky, kteří zde působili jako nájemci, nepodařilo prosadit se v konkurenci svých blízkých konkurentů, zejména papírny šumperské. Snad i proto roku 1778 hrabě Jan Ludvík ze Žerotína podnik prodal papírnickému mistru Matyáši Wernerovi ml., který jej po dlouhé době přivedl k období rozkvětu a prosperity. Právě v tomto období přelomu 18. a 19. století získal soubor objektů ruční papírny svou dnešní pozdně barokní a klasicistní podobu.

Rozmach strojínské průmyslové papírenské výroby poloviny 19. století byl v celoevropském měřítku příčinou těžké výrobní a odbytové krize papírenských manufaktur a jejich rychlého zániku. Ve Velkých Losínách se produkci ručního papíru podařilo udržet díky podnikavosti Antona Schmidta st., jehož rodina papírnu koupila roku 1855. Vedle bělidla, textilní a papírenské výroby zde byla roku 1913 uvedena do provozu i vodní elektrárna. Objevení vynikajících filtračních vlastností ručně čerpaného papíru a posléze i jeho renesance v uměleckých kruzích umožnily tradičnímu

Muzeum
Muzeum
Museum

Čerpání
Czerpanie papieru
Paper making

papírnickému řemeslu ve Velkých Losinách přežít nejtěžší období a přenést se díky své originalitě a kvalitě až do současnosti.

V roce 1949 se papírna stala součástí národního podniku Olšanské papírny, později akciové společnosti, zabývající se papírenskou výrobou v několika strojních průmyslových papírnách na Šumpersku. Od roku 2006 je sídlem samostatné společnosti Ruční papírna Velké Losiny a.s.

Velkolosinská manufaktura dnes patří k nejstarším doposud pracujícím podnikům svého druhu v Evropě. Ruční papír se zde stále vyrábí tradičním postupem z bavlny a lnu. Pro svou vysokou kvalitu a staletou trvanlivost se používá zejména ve výtvarném umění, pro významnou osobní i firemní korespondenci, reprezentační účely, k tisku bibliofilii a rovněž v knižní umělecké a restaurátorské praxi. Ručně čerpané papíry a dnešní sortiment exkluzivních výrobků z nich získaly trvalé místo a oblibu u příznivců tradičních českých rukodělných výrobků.

Od poloviny 70. let 20. století prošel celý areál několika etapami nákladných rekonstrukcí a oprav, které pokračují i v současné době. Unikátní areál významné technické památky, která zejména z pohledu více jak čtyřstadvacitileté kontinuity tradiční ruční papírenské výroby nemá v oblasti střední Evropy obdoby, byl v roce 2001 vládou České republiky prohlášen národní kulturní památkou.

„Na stezce společného dědictví“ – název projektu realizovaného Evropským seskupením pro územní spolupráci NOVUM, Muzeem papírnictví v Duszníkách-Zdroji a papírnou v českých Velkých Losinách. Cílem úkolu je společné zařazení obou památkových papírenských mlýnů na seznam světového dědictví UNESCO. Byl by to první česko-polský přeshraniční zápis.

Akce v papírně
Akcja w wytwórni papieru
Event in the paper mill

Areál
Teren
Area

Manufaktura papieru Velké Losiny

Velké Losiny, położone na północ od Šumperka w malowniczej dolinie rzeki Desnej, należą do najczęściej odwiedzanych miejsc w pogórzu Jeseníków. Miejscowość jest znana nie tylko ze swojej bogatej i interesującej historii, stuletniej tradycji uzdrowiskowej, ale także z szeregu cennych zabytków kultury. Należy do nich oczywiście manufaktura papieru, która została założona na dobrach morawskiej, szlacheckiej rodziny z Žerotína pod koniec XVI wieku.

W miejscu dawnego młyna zbożowego papiernię wybudował Jan Młodszy z Žerotína. Według źródeł historycznych manufaktura rozpoczęła produkcję papieru jako jeden z zakładów rozwijającej się gospodarki folwarcznej mniej więcej w okresie 1591 – 1596 roku. Najstarszym dowodem jej istnienia jest znak wodny z 1596 roku w postaci herbu Žerotínów – lwa w koronie stojącego na trzech pagórkach. Od swojego powstania do drugiej połowy XVIII wieku przedsiębiorstwo było związane z losami dóbr w Velkých Losinách i władcami z Žerotína.

Na przestrzeni wieków właścicielami wytwórni papieru było wiele rodzin i mistrzów papiernictwa. Już w 1603 roku Jan Młodszy z Žerotína sprzedał manufakturę pierwszemu znajomemu papiernikowi Andrzejowi Klugowi. Przez cały XVII i XVIII wiek papiernia zaopatrywała całą swoją okolicę w papier do pisania, szkicowania i tekturę. Niektórym papiernikom działalność nie układała się zbyt dobrze. Na historię wytwórni wpłynęły również niesławne procesy inkwizycyjne przeciwko czarownicom w ostatnim ćwierćwieczu XVII wieku. Jedną z ich pierwszych ofiar została w 1680 r. żona papiernika z Losin Barbara Göttlicher. W 1729 roku właściciele z Žerotína nabyli dla papierni rewolucyjny wynalazek – holendra do przygotowania masy papierniczej. Prawdopodobnie należał on do pierwszych tego typu urządzeń na Morawach. Pomimo dążeń właścicieli z Žerotína do udoskonalania i modernizacji procedury produkcji, ówczesni papiernicy, którzy działali w charakterze najemców, nie byli w stanie konkurować z innymi papierniami, w szczególności z najbliższą w Šumperku. Być może również z tego powodu w 1778 roku hrabia Jan Ludwik z Žerotína sprzedał papiernię mistrzowi papiernictwa Mateuszowi Wernerowi mł., który po długim czasie doprowadził zakład do okresu rozkwitu i dobrej koniunktury. Właśnie w tym okresie, na przełomie XVIII i XIX wieku, kompleks obiektów ręcznej wytwórni papieru uzyskał swój dzisiejszy, późnobarokowy i klasycystyczny wygląd.

Rozwój maszynowej produkcji papieru w połowie XIX wieku był w skali całej Europy przyczyną ciężkiego kryzysu produkcji manufaktur papierniczych i zbytu dla ich produktów oraz ich szybkiego upadku. W Velkých Losinách produkcję papieru czerpanego udało się utrzymać dzięki przedsiębiorczości Antona Schmidta st., którego rodzina kupiła papiernię w 1855 roku. Oprócz bielarni, produkcji tekstylnej

Kližení
Klejení
Gluing

i papierniczej uruchomiono tu w 1913 roku elektrownię wodną. Odkrycie świetnych właściwości filtracyjnych papieru czerpanego, a następnie jego renesans w kręgach artystycznych, umożliwiły tradycyjnemu rzemiosłu papierniczemu w Velkých Losinách przetrwać najcięższy okres i utrzymać się dzięki swojej oryginalności i jakości do czasów współczesnych.

W 1949 roku wytwórnia papieru stała się częścią narodowego przedsiębiorstwa Olšanské papírny, później spółki akcyjnej, zajmującej się produkcją papierniczą w kilku nowoczesnych papierniach przemysłowych w regionie Šumperka. Od 2006 roku jest ona siedzibą odrębnej spółki Ruční papírna Velké Losiny a.s.

Manufaktura w Velkých Losinách należy dzisiaj do najstarszych do tej pory pracujących zakładów tego typu w Europie. Ręczny papier wytwarzany jest tu nadal w tradycyjny sposób z bawełny i lnu. Ze względu na jego wysoką jakość i stuletnią trwałość stosowany jest w szczególności w sztukach plastycznych, dla ważnej korespondencji osobistej i firmowej, do celów reprezentacyjnych, do druku książek bibliofilskich, a także do artystycznej obróbki i restaurowania książek. Papier ręcznie czerpany i dzisiejszy asortyment ekskluzywnych produktów z niego wytwarzanych znalazł stałe miejsce i popularność wśród zwolenników tradycyjnych czeskich wyrobów rzemieślniczych.

Od połowy lat 70. XX wieku cały teren zakładu przeszedł przez kilka etapów kosztownych rekonstrukcji i remontów, które kontynuowane są także obecnie. Unikatowy teren cennego zabytku techniki, który w szczególności z punktu widzenia ponad 420-letniej ciągłości tradycyjnej ręcznej produkcji papieru, nie ma sobie równych w Europie Środkowej. W 2011 r. został ogłoszony przez rząd Republiki Czeskiej narodowym zabytkiem kultury.

„Na szlaku wspólnego dziedzictwa” – to tytuł projektu realizowanego przez Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej NOVUM, Muzeum Papiernictwa w Dusznikach-Zdroju oraz papiernię w czeskich Velkých Losinách. Celem zadania jest wspólne wpisanie obu zabytkowych młynów papierniczych na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Byłby to pierwszy polsko-czeski wpis transgraniczny.

Sušák
Suszarka
Drying Plant

Manual Paper Factory Velké Losiny

Velké Losiny is located north of the Šumperek town in the picturesque valley of the River Desna, and it is one of the most frequently visited places of the Jesioniki Foothills. The town is known not only for its rich and interesting history, one hundred years of the health resort, but also for a number of precious cultural monuments. This obviously also includes the manual paper factory, which was established on the local property of the Moravian noble family from Žerotín at the end of the 16th Century.

It was Jan Younger from Žerotín who decided to erect the paper hand manufacture in the place of the former grist mill. According to historic sources the manufacture commenced production of paper as one of the plants of the developing farming economy, approximately in the years 1591-1596. The oldest proof of existence of the paper factory is the oldest known water mark from the year 1596, showing the Žerotíns' coat of arms – a lion with a crown standing on three hills. Since its establishment until the second half of the 18th Century, the company was connected with the history of the property in Velka Losina and its rulers from Žerotín.

Throughout the centuries the paper factory was owned by many families and masters of papermaking. Already as early as in 1603 Jan Younger from Žerotín emphyteutically sold the manufacture to the first paper maker known by him, Andrew Klug. Throughout the entire 17th and 18th Centuries the paper mill supplied the area with writing and sketching paper and cardboard. For some paper makers the business was not successful. History of the paper factory was also influenced by the local infamous inquisition trials of witches, in the last quarter of the 17th Century, when in 1680 one of the first victims was the wife of the paper maker from Losiny, Barbara Göttlicher. W 1729 owners from Žerotína purchased a revolutionary invention for the paper mill – a hollander used for preparation of paper pulp, probably one of the first devices of this type in Moravia. In spite of the efforts of the owners of Žerotín to improve and modernise the manufacturing procedure the local paper makers, who worked here as tenants, were not able to compete with the nearby competitors, particularly the paper mill in Szumperek. Perhaps also for this reason, in 1778 the earl Jan Ludwik from Žerotín sold the paper mill to the paper master Matthew Werner Jr., who brought about the plant, after a long time, to a period of economic boom and good situation. It was in that period, at the turn of the 18th and 19th Centuries, that the compound of buildings of the paper factory received its current, late baroque and classicist appearance.

Development of machine based industrial production of paper, in the middle of the 19th Century contributed, at the European scale, to a severe crisis of production

Papírna
Papiernia
Paper Mill

of paper manufactories, markets of paper products, and to their rapid fall. In Velke Losiny manual production of paper was sustained thanks to the entrepreneurship of Anton Schmidt Sr., whose family purchased the paper mill in 1855. Besides the bleaching plant, textile and paper production, a hydro power plant was also launched here in 1913. Discovery of extraordinary filtration properties of hand-made paper and subsequently its re-birth in artistic circles, allowed the traditional paper handcraft in Velke Losiny to survive the worst times and last thanks to its original character and quality, until the present time.

In 1949 the paper factory became part of the national company Olšanské papírny, later a joint stock company, dealing with paper manufacture, in several modern industrial paper mills in the Szumperek region. From 2006 it has been the seat of an independent company Ruční papírna Velké Losiny a. s.. The manufactory in Velké Losiny is one of the oldest plants of this type in Europe, still in operation. Hand-made paper is continuously produced here in a traditional manner from cotton and linen. Thanks to its high quality and durability ranging one hundred years, it is used particularly in arts, important personal and corporate correspondence, for representation purposes, in printing of bibliophile books, as well as for artistic processing and renovation of books. Hand-made paper and the current range of accompanying exclusive products manufactured along, have won its place and popularity amongst the advocates of traditional Czech hand-craft products.

Since the middle of the 70's of the 20th Century, the entire area of the plant has been subject to several stages of costly reconstructions and overhauls, which are also carried on to date. The unique area of the precious technical monument, which has been unrivalled in Central Europe, mainly from the perspective of more than four hundred and twenty years of continuous production of paper, was declared the national cultural monument, by the government of the Czech Republic.

„Common Heritage Route” – this is the title of the project realised by the European Grouping of Territorial Cooperation NOVUM, the Museum of Papermaking in Duszniki Zdrój and the Paper Plant in Czech Velke Losiny. The objective of the task is the shared registration of both historic paper mills in the UNESCO world heritage list. This would be the first shared Polish-Czech transboundary registration.
